

**ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ:
АДМІНІСТРАТИВНА СУТНІСТЬ**

**PREVENTION OF DOMESTIC VIOLENCE IN UKRAINE:
ADMINISTRATIVE ESSENCE**

Мета статті полягає в тому, щоб на основі комплексного формуючого аналізу норм чинного національного та міжнародного законодавства, позицій науковців, навчальної та довідкової літератури, а також статистичних даних, визначити адміністративну сутність запобігання домашньому насильству в Україні. Наголошено, що до завдань у сфері запобігання домашньому насильству належать: 1) визначення стану, причин і передумов поширення домашнього насильства; 2) підвищення рівня поінформованості населення про форми, прояви, причини і наслідки домашнього насильства; 3) сприяння розумінню суспільством природи домашнього насильства, його непропорційного впливу на жінок і чоловіків, зокрема на осіб з інвалідністю, вагітних жінок, дітей, недієздатних осіб, осіб похилого віку; 4) формування в суспільстві нетерпимого ставлення до насильницьких моделей поведінки, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед постраждалих дітей, усвідомлення домашнього насильства як порушення прав людини; 5) використання дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються; 6) заохочення всіх членів суспільства, насамперед чоловіків і хлопців, до активного сприяння запобіганню домашньому насильству. Зроблено висновок, що запобігання домашньому насильству в Україні за своєю адміністративною сутністю є комплексним процесом відвертання, недопущення та попередження негативного явища в суспільстві – домашнього насильства шляхом застосування адміністративних спеціальних заходів та інструментів у межах публічних та внутрішніх процедур, що реалізується через: 1) формування кваліфікованої системи суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству; 2) створення та впровадження спеціальних програм для кривдників для виправлення їх поведінки та попередження системності домашнього насильства; 3) проведення публічних кампаній, заходів, роз'яснювальної роботи, виховних програм серед суспільства для формування належної правосвідомості; 4) вивчення стану та ситуації суспільства щодо фактів вчинення домашнього насильства, формування відповідних статистичних та аналітичних даних, які публічно поширюються в суспільстві; 5) здійснення науково-дослідної діяльності, розвитку міжнародної співпраці у сфері запобігання домашньому насильству.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, громадськість, захисний припис, насильство, поліція, попередження, правові заходи, профілактичний облік, публічна адміністрація, сім'я, спеціальні заходи.

The purpose of the article is to determine the administrative essence of domestic violence prevention in Ukraine on the basis of a comprehensive formative analysis of current national and international legislation, positions of scholars, educational and reference literature, as well as statistical data. It is emphasized that the tasks in the field of prevention of domestic violence include: 1) determining the state, causes and preconditions for the spread of domestic violence; 2) raising public awareness of the

forms, manifestations, causes and consequences of domestic violence; 3) promoting public understanding of the nature of domestic violence, its disproportionate impact on women and men, in particular on persons with disabilities, pregnant women, children, incapacitated persons, the elderly; 4) formation in society of intolerant attitude to violent models of behavior, indifferent attitude to victims, especially victims of children, awareness of domestic violence as a violation of human rights; 5) the eradication of discriminatory perceptions of the social roles and responsibilities of women and men, as well as any customs and traditions based on them; 6) encouraging all members of society, especially men and boys, to actively promote the prevention of domestic violence. It is concluded that the prevention of domestic violence in Ukraine by its nature is a complex process of prevention, prevention and prevention of negative phenomena in society – domestic violence through the use of special administrative measures and tools within public and internal procedures, implemented through: 1) systems of subjects of prevention and counteraction to domestic violence; 2) creation and implementation of special programs for offenders to correct their behavior and prevent the systemic nature of domestic violence; 3) conducting public campaigns, events, outreach, educational programs among society to form a proper legal awareness; 4) study of the state and situation of society on the facts of domestic violence, the formation of relevant statistical and analytical data that are publicly disseminated in society; 5) implementation of research activities, development of international cooperation in the field of prevention of domestic violence.

Key words: *administrative and legal regulation, public, protective order, violence, police, warnings, legal measures, preventive accounting, public administration, family, special measures.*

Актуальність теми. Домашнє насильство як наслідок численних соціальних протиріч утворює суттєві проблеми для стану психічного, фізіологічного, морально-етичного та культурно-духовного здоров'я суспільства. Масштабність цього явища, його причини та умови, високий ступінь латентності обумовлюються тим, що повна інформація про факти домашнього насильства не надходить до правоохоронних органів через приховування членами родини фактів домашнього насильства. Насильство у сім'ї є серйозною проблемою, яка потребує об'єднання зусиль державних органів, громадських та міжнародних організацій, науковців та практиків [1].

Огляд останніх досліджень. Адміністративно-правове регулювання реалізації спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї системно або суміжно аналізували у своїх наукових та навчальних працях такі науковці як О. Безпалова, Ю. Битяк, П. Біленко, А. Вознюк, М. Ганзенко, Ю. Гаруст, Є. Гетьман, А. Грибовська, Г. Горбова, О. Дашковська, О. Джафарова, О. Дмитрашук, К. Довгунь, О. Дрозд, Ю. Івченко, Н. Камінська, М. Качинська, О. Ковальова, Т. Коломoeць, Л. Коваль, В. Колпаков, А. Комзюк, І. Краснолобова, Ю. Кузьменко, К. Левченко, І. Лескіна, Л. Миськів, Т. Мінка, Т. Мельник, Р. Калюжний, В. Кириченко, Д. Пашко, О. Пархоменко, М. Пірен, О. Перунова, В. Попіль, Н. Романова, Н. Свиридчук, С. Семіног, Є. Соболев, О. Такаленко, Н. Шамрук, О. Шумейко, Ю. Юринець та інші.

При цьому, враховуючи негативну статистику щодо фактів вчинення насильства в сім'ї, ця сфера потребує подальших наукових досліджень та практичних реалізацій задля впровадження дієвого захисту інституту сім'ї.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі комплексного формуючого аналізу норм чинного національного та міжнародного законодавства, позицій науковців, навчальної та довідкової літератури, а також статистичних даних, визначити адміністративну сутність запобігання домашньому насильству в Україні.

Виклад основних положень. Феномен домашнього насильства науковцями чимраз частіше розглядається в контексті загальної проблеми зростання агресії в соціумі. З одного боку, насильство в родині виникло не сьогодні. Якщо звернутися до історичних фактів, то можна знайти в нещодавньому минулому приклади, коли насильство (переважно з боку чоловіків) було практично узаконеним. За минуле століття змінилися уявлення про розподіл гендерних ролей, права та способи захисту честі й гідності людини. Це стосується як жінок, так і всіх членів сім'ї: дітей, осіб похилого віку, а також чоловіків, що потерпають від сімейного насильства. Найбільш незахищеними є саме діти [9].

З іншого боку, сьогоденна увага до проблеми насильства продиктована своєрідністю соціально-історичної ситуації ХХ – початку ХХІ століть. Масштаби та наслідки соціальної агресії в цей період вражають: великі жертви у світових війнах, тоталітарних режимах, подробиці жорстоких злочинів, що шокують публіку, розповсюдження тероризму; повсюдне виникнення локальних війн, підсилення відчуженості людини, часта втрата смислу життя і, як наслідок, прояви суїциду [10].

На первинному етапі запобігання насильству в сім'ї увійшло в поле зору світової спільноти як складова подолання насильства щодо жінок загалом. Історія боротьби з насильством щодо жінок як міжнародна проблема – це історія злиття двох напрямків правового захисту: прав людини і прав жінок. Результати активності жіночого руху на міжнародному рівні відбилися у хронології конференцій, у текстах декларацій та конвенцій, резолюцій регіональних і міжнародних організацій, інших міжнародних документів останніх десятиріч, серед яких, насамперед, слід виділити Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації стосовно жінок [5, с. 11].

7 листопада 2011 року Україна підписала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству і боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція), при цьому, ще і донині ця конвенція не ратифікована в Україні.

Автори аналітичного звіту «Запобігання та боротьба з насильством щодо жінок та домашнім насильством в Україні» в своїй праці зазначають, що перевага Стамбульської конвенції полягає у цілісному, комплексному підході до явища насильства щодо жінок, включаючи домашнє насильство. Ця конвенція зосереджує заходи і політику навколо трьох основних елементів, або «стовпів». Вона передбачає запобігання актів насильства щодо жінок, захист від таких дій і кримінальну відповідальність винних. Ці елементи взаємопов'язані та взаємозалежні. Повинна бути впроваджена ефективна система реагування з урахуванням впливу кожного окремого елемента на загальну структуру [2, с. 13].

Серед основоположних заходів, які мають бути забезпечені державою для запобігання домашньому насильству, Стамбульська конвенція називає: 1) забезпечення систематичного навчання фахівців, які перебувають у тісному контакті з жертвами такого насильства; 2) проведення кампаній щодо підвищення обізнаності з питань насильства стосовно жінок та домашнього насильства, формування «нульової толерантності» у суспільстві до будь-яких проявів такого насильства; 3) включення тем стосовно проблематики домашнього насильства, рівності та недискримінації, ненасильницького розв'язання конфліктів у сімейних та міжособистісних відносинах у освітні матеріали на всіх рівнях освіти; 4) визнання та підтримка важливої ролі неурядових організацій, а також залучення медіа-простору та приватного сектору для протидії стереотипним уявленням про сімейні ролі та обов'язки, формування поваги до членів своєї сім'ї та близьких осіб; 5) впровадження системи програм для кривдників, які мають бути двох видів – для осіб, які вчинили домашнє насильство, та осіб, які вчинили статеві злочини. Вони мають проводитися досвідченими фахівцями, які пройшли належну підготовку. Значущість таких програм значно зростає в умовах країн, де відбувається збройний конфлікт, адже особи, що повертаються із зони конфлікту, потребують реабілітації та психологічної підтримки [3, с. 10].

Однак перенісши ратифікацію Стамбульської конвенції, 06 грудня 2017 року Верховна Рада України ухвалила Закони України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» [6] та «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [7], який визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у цій сфері і спрямований на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства. Ухвалення даних законів є одним з кроків до імплементації міжнародних стандартів у сфері запобігання домашньому насильству, однак не знімає питання ратифікації Стамбульської конвенції [8].

Що стосується законодавчого закріплення заходів запобігання домашньому насильству, то вони знайшли своє відображення в Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Так, до завдань у сфері запобігання домашньому насильству належать: 1) визначення стану, причин і передумов поширення домашнього насильства; 2) підвищення рівня поінформованості населення про форми, прояви, причини і наслідки домашнього насильства; 3) сприяння розумінню суспільством природи домашнього насильства, його непропорційного впливу на жінок і чоловіків, зокрема на осіб з інвалідністю, вагітних жінок, дітей, недієздатних осіб, осіб похилого віку; 4) формування в суспільстві нетерпимого ставлення до насильницьких моделей поведінки, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед постраждалих дітей, усві-

домлення домашнього насильства як порушення прав людини; 5) викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються; 6) заохочення всіх членів суспільства, насамперед чоловіків і хлопців, до активного сприяння запобіганню домашньому насильству [7].

Поряд з цим, на виконання завдань у сфері запобігання домашньому насильству суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, забезпечують: 1) вивчення ситуації та збір згрупованих за статтю статистичних даних про факти домашнього насильства; 2) організацію і проведення галузевих та міжгалузевих досліджень стану, причин і передумов поширення домашнього насильства, ефективності законодавства у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та практики його застосування; 3) організацію і проведення серед населення, у тому числі серед дітей та молоді, інформаційних кампаній щодо запобігання та протидії домашньому насильству, роз'яснення його форм, проявів і наслідків; 4) розроблення та впровадження у навчальних закладах навчальних і виховних програм з питань запобігання та протидії домашньому насильству, у тому числі стосовно дітей; 5) залучення засобів масової інформації до проведення просвітницьких кампаній, спрямованих на виконання завдань у сфері запобігання домашньому насильству, зокрема формування небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед постраждалих дітей, усвідомлення необхідності невідкладного повідомлення про випадки домашнього насильства, зокрема до кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей; 6) організацію та проведення спільних і спеціалізованих тренінгів та семінарів для фахівців, які працюють у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, а також для працівників правоохоронних органів і судів [7].

Також зазначається, що суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання домашньому насильству, враховують природу домашнього насильства, його непропорційний вплив на жінок і чоловіків, зокрема на осіб з інвалідністю, вагітних жінок, дітей, недієздатних осіб, осіб похилого віку, необхідність підтримки та захисту постраждалих осіб, наслідки домашнього насильства, що призводять до порушення прав людини. А громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, яким стало відомо про вчинення домашнього насильства, зокрема якщо постраждалими особами стали або можуть стати діти, зобов'язані невідкладно повідомити про це до районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій, виконавчих органів сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад, уповноважених підрозділів органів Національної поліції України або до цілодобового кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей [7].

Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» розширено перелік суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству (служби у справах дітей; уповноважені підрозділи органів Національної поліції України; суди; прокуратура та інші уповноважені органи) та запроваджується ведення Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі, до якого вносяться відповідні відомості окремо за кожним випадком насильства [8].

В чинному законодавстві України, відповідальність за вчинення домашнього насильства полягає в: по-перше за умови вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування настає адміністративна відповідальність за ст. 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення [13]; по-друге, за умови спричинення умисного систематичного вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи тілесних ушкоджень настає кримінальна відповідальність за статтю 126-1 Кримінального Кодексу України. Доповнення Кримінального Кодексу України статтею 126-1 «Домашнє насильство» та статтею 390-1 Кримінального Кодексу України «За невиконання обмежувальних заходів або обмежувальних приписів та непроходження програми для кривдників» було зроблено з метою посилення кримінально-правового захисту осіб, які потерпіли від домашнього насильства або насильства за ознакою статі, що беззаперечно стало революційною подією в українському кримінальному законодавстві, оскільки жертви домашнього насильства отримали більше механізмів правового захисту, у тому числі і за допомогою кримінального кодексу [14].

А відтак, на думку Дашенко О.В., на сьогоднішній день, за умови посилення державного захисту від домашнього насильства, запровадження у тому числі і кримінальної відповідальності за домашнє насильство стало можливо більш ефективно захищати від домашнього насильства і найбільш ефективно запобігати новим інцидентам домашнього насильства, враховуючи можливість застосування до винної особи адміністративного, кримінального покарання та обмежувальних заходів [12].

Варто сказати, що для запобігання домашньому насильству в Україні спостерігається позитивна тенденція вже здійснених конкретних кроків, а саме: 1) створено цілодобову загальнодержавну «гарячу лінію» за якою жертви домашнього насильства можуть повідомити про такі факти; 2) надаються послуги мобільними бригадами соціально-психологічної допомоги; 3) сформовано підрозділи Національної поліції з протидії домашньому насильству під назвою «Поліна»; 4) налагоджено роботу притулків та кризових центрів для перебування жертв домашнього насильства; 5) організовано діяльність кабінетів медичної допомоги для жертв домашніх зґвалтувань та інші [4].

Досліджуючи питання протидії злочинності з точки зору виконання обов'язків покладених на органи Національної поліції України, у своїй праці автори Мінченко С.І., Дмитрашук О.С., вважають, що подальший процес імплементації міжнародних стандартів щодо запобігання домашньому насильству та реалізація положень оновленого національного законодавства в даній сфері має включати ряд необхідних заходів: 1) Визначення порядку наповнення інформацією Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі, який відповідатиме нормам Європейської конвенції з прав людини та Стамбульській конвенції по захисту прав жінок; 2) Затвердження бланків приписів для сімейних кривдників; 3) Розробка методичних рекомендацій щодо застосування обмежувальних заходів до осіб, які вчинили домашнє насильство; 4) Розробка методичних рекомендацій для уповноважених суб'єктів щодо виявлення та розслідування кримінально караних фактів домашнього насильства. Автори переконані, що зроблено крок на шляху імплементації міжнародних стандартів у сфері запобігання домашньому насильству. Втім, саме Стамбульська конвенція передбачає комплексний підхід до вирішення проблеми домашнього насильства, від налагодження механізмів моніторингу, захисту потерпілих до превентивної роботи. Якщо конвенція буде ратифікована, органи Національної поліції та інші уповноважені суб'єкти отримають можливість реалізувати весь комплекс заходів у сфері запобігання домашньому насильству [8].

Досліджуючи соціально-педагогічну діяльність із запобігання домашньому насильству в закладах середньої освіти, вчена Мальцева О.В. дійшла до висновку, що організація діяльності із запобігання домашньому насильству в шкільних закладах освіти передбачає комплексну соціальну роботу відповідно до тривалевого процесу соціальної профілактики й урахування специфіки загальноосвітньої школи як осередку соціально-педагогічної та соціально-виховної роботи серед населення. Лише дотримання всіх етапів соціальної профілактики домашнього насильства може привести до запобігання проявам цієї проблеми. Виявлені під час дослідження стану соціально-педагогічної роботи з профілактики домашнього насильства прогалини на етапі моніторингу актуалізують розроблення спеціальних методичних матеріалів, тестів, анкет, опитувальників тощо для школярів, їхніх батьків, «групи ризику», що дадуть змогу ефективно визначати рівень засвоєння ними знань, наданих під час основних етапів превентивної роботи, і відкоригувати подальші стратегії профілактичної діяльності [11].

Загалом, запобігання домашньому насильству в Україні за своєю адміністративною сутністю є комплексним процесом відвертання, недопущення та попередження негативного явища в суспільстві – домашнього насильства шляхом застосування адміністративних спеціальних заходів та інструментів у межах публічних та внутрішніх процедур, що реалізується через:

- 1) формування кваліфікованої системи суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству;
- 2) створення та впровадження спеціальних програм для кривдників для виправлення їх поведінки та попередження системності домашнього насильства;
- 3) проведення публічних кампаній, заходів, роз'яснювальної роботи, виховних програм серед суспільства для формування належної правосвідомості;
- 4) вивчення стану та ситуації суспільства щодо фактів вчинення домашнього насильства, формування відповідних статистичних та аналітичних даних, які публічно поширюються в суспільстві;
- 5) здійснення науково-дослідної діяльності, розвиток міжнародної співпраці у сфері запобігання домашнього насильства.

Список використаних джерел:

1. Літвінова І.Ф., Ковальова В.О. Виконання державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. *Економіка, фінанси, право*. № 12/4, 2019.
2. Запобігання та боротьба з насильством щодо жінок та домашнім насильством в Україні. Відповідність окремих законів України вимогам Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : аналітичний звіт / Х. Т. Куєвас, Г. Христова, М. Хавронюк. К. : б. в., 2015. 93 с.
3. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практ. коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М.І. Хавронюка. К.: Ваїте, 2019. 288 с.
4. Насильство вдома і що з цим робити. *UNFPA*. 2018. URL: <https://ukraine.unfpa.org/uk/GBV>
5. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навчально-методичний посібник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України / Уклад.: Запорожцев А.В., Лабунь А.В., Заброта Д.Г., Басиста І.В., Дроздова І.В., Брижик В.О., Мусієнко О.М. Київ, 2012. 246 с.
6. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 07 грудня 2017 року № 2227-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2227-19/print1511287692146808>
7. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 5, ст. 35.
8. Мінченко С. І., Дмитрашук О. С. Протидія злочинності: кримінально-правове, кримінологічне та криміналістичне забезпечення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 2.
9. Пінейру Паулу Сержіу. Доповідь про насильство щодо дітей у світі : дослідження Генерального Секретаря Організації Об'єднаних Націй з питань насильства щодо дітей. Київ : Перфект Стайл. 363 с.
10. Брюкнер М. Насильство в сім'ї: локальні дії – міжнародна проблема. *Журнал досліджень соціальної політики*. 2011. С. 42.
11. Мальцева О.В. Соціально-педагогічна діяльність із запобігання домашньому насильству в закладах середньої освіти. Випуск 17. 2020.
12. Дашенко О.В. Правові засади запобігання домашньому насильству: сьогодення та перспективи. *Організаційно-правові засади запобігання домашньому насильству: реалії та перспективи*: матеріали круглого столу, 31 травня 2019 р. / за ред. О.П. Рябчинської. Запоріжжя: КПУ, 2019. 55 с.
13. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.
14. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26. Ст. 131.